

Juozas Laurinkus XX a. liaudies meno kryžkelėse (100-ųjų gimimo metinių proga)

XX – jame amžiuje lietuvių liaudies menas pergyveno įvairius pokyčius. Keitėsi politinės situacijos, ekonominė padėtis – visa tai turėjo poveikio tiek atskiroms liaudies meno šakoms, tiek ir visumai. Daugelyje sričių liaudies meną ir apskritai rankdarbystę stūmė iš gyvenimo pramoninė gamyba, vis spartėjanti urbanizacija, kultūros srityje – prioritetinę padėtį užimantis profesionalusis menas.

Sudėtingus raidos pokyčius pergyveno ir liaudies skulptūra bei su ja glaudžiai susijusi kryždirbystė. XIX amžiuje ši liaudies kūrybos sritis, pasiekusi klestėjimo viršūnę jau XX-ojo amžiaus pradžioje, pradėjo silpti. Išpuošti kryžiai, mediniai dievukai susilaukė priekaištų už primityvumą, nukrypimų nuo taisyklių, kanonų. Reikėjo A. Jaroševičiaus ir ypač P. Galaunės pastangų išvelgti ir įtvirtinti liaudies skulptūros reikšmingumą ir meninę vertę. Painią situaciją patyrė ir to meto liaudies meistrai, dievdirbiai, daugelio jų gyvenimas ir kūryba savaip tą situaciją atskleidžia. Ryškus pavyzdys – Juozo Laurinkaus gyvenimas ir kūryba.

Juozas Laurinkus (1909 – 1978) gimė Kretingos apskrities, Kulių valsčiaus Tilvikų kaime, amatininkų šeimoje. Nuo vaikystės teko piemenauti, dirbti samdiniu. Ir jau tada pradėjo drožinėti žaisliukus, lazdas. Prie šio pomėgio prisidėjo tėvo – račiaus pavyzdys bei patirtis. Neabejotina ir motinos, anot Prano Gudyno „talentingos audėjos“ įtaka.

Savotiškai vyko mokslas to meto kaimo pradinėse mokyklose: vaikai-piemenukai į klasę ateidavo tik pasibaigus ganiavos laikui, pavasarį taip pat tekdavo mokslus baigti anksčiau. Piemenavimo metu Juozukas drožinėjo lazdas, žaisliukus, gyvulių figūrėles. Nusižiūrėjęs į pakelių koplytėles ir ten esančias skulptūras pridrožė šventųjų, kuriuos bandė parduoti Plungės turguje, tačiau didesnio pasisiekimo nesulaukė. Jos, matyt, negalėjo konkuruoti su patyrusių meistrų darbais, o ir poreikis buvo sumažėjęs. Bet visgi jaunojo drožėjo darbeliai, ypač lazdos, dar mokykloje susilaukė dėmesio, iškilo klausimas dėl tolesnio mokymosi ir darbo.

Buvo sužinota apie Kaune veikusius Vaikelio Jėzaus vaikų namus, kuriuose buvo mokoma įvairių amatų. Čia J. Laurinkus mokėsi ketverius metus, tapo geru staliumi. Tačiau didžiausią įtaką jo tolimesniam likimui padarė mokykloje vienerius metus dirbęs įžymus skulptorius, geras pedagogas Mečislovas Menčinskas.

Po mokyklos J. Laurinkui teko dirbti įvairius staliaus, medžio, metalo darbus, vis dažniau grįždavo prie skulptūrėlių, dekoratyvinių dėžučių, lėkštelių kūrybos. Atidžiai pradėjo tyrinėti senųjų dievdirbių darbus, pagelbėjo ir M. Menčinsko lipdybos pamokos. Pamažu kaupėsi patirtis, plėtėsi temų ratas, plastiniai ir kompoziciniai sprendimai.

Tuo metu Lietuvoje buvo ieškoma kelių ir būdų gaivinti senuosius liaudies amatus. 1930 m. įsisteigusi „Marginių“ bendrovė išsikėlė tikslą suburti audėjas, drožėjus, puodžius, juvelyrus ir kitus liaudies meistrus, realizuoti jų darbus vietoje ir užsienyje. Buvo įsteigtos dirbinių parduotuvės Kaune, Šiauliuose, Panevėžyje, Vilniuje. Bendrovės veikloje dalyvavo dailininkai Anastazija ir Antanas Tamošaičiai, meistrų darbai buvo eksponuojami pasaulinėse Paryžiaus (1937), Berlyno (1938), Niujorko (1939) parodose. 1941 m. „Marginiai“ buvo perorganizuoti į „Dailės“ kooperatyvą, o 1944 m. – į „Dailės“ kombinatą.

J. Laurinkus nuo pat pradžios aktyviai įsiliejo į šių organizacijų veiklą. Jis vienas iš pirmųjų pradėjo kurti pasaulietinės tematikos skulptūreles, dažniausiai vaizduojančias kokį nors darbą atliekantį žmogų. Taip jau tais metais atsirado siužetiniai drožiniai „Duoną minko“, „Mergina su pjautuvu“, „Malkų kirtėjas“ bei jų variantai. Meistrą domino merginos-moters vaizdas („Suktinis“, „Lankoje“, „Motinystė“), pamažu šio pobūdžio darbai tampa suvenyrais, lietuviškosios tautodailės prekybiniais reprezentantais. Meistras sukūrė ištisą galeriją darbininkiškos profesijos atstovų („Darbininkas“, „Statybininkas“, „Kalvis“, „Traktorininkė“, „Miesto atstatytojai“ ir kt.), profesija pabrėžiama herojaus laikysena, judesiu, darbo įrankiu. Darbininką ypač domino sporto tema. Tokie kūriniai kaip „Futbolininkas“, „Ledo rutulininkas“ leido atskleisti judesio dinamiką, žmogaus kūno harmoniją. Sukurtas vaizdas tampa savotišku etalonu pakartojimams, pavyzdžiu jauniems drožėjams.

Dailininkas buvo literatūrinių temų liaudies skulptūroje vienas iš ryškiausių pradininkų. Šalia lietuvių tautosakos ir literatūros herojų, tokių kaip „Eglė žalčių karalienė“, „Joniko paršas“, „Pikčiurnienė“, atsirado „Don Kichotas“, „Tartiufas“ – siužetai sukurti su nemaža humoro doze. Humorą vėlyvojoje J. Laurinkaus kūryboje tapo dominuojančiu bruožu, jo skulptūrėlės tapo itin populiarios. Tai įvairios „Žvejų“, „Medžiotojų“, „Grybautojų“, „Šokėjų“ variacijos. Galima išvardinti dešimtis skulptūrėlių įvardijimų – tačiau svarbiausia – visas jas jungia originalus „laurinkiškas“ stilius, įsitvirtinęs lietuvių liaudies plastikoje antrojoje XX amžiaus pusėje. Antra vertus, J. Laurinkaus kūryba nutolo nuo kryždirbystės, nuo tradicinės religinės tematikos ir nuo kūrinių gyvenimo erdvėje, pakelėse, kapinėse ir perėjo į interjerinį funkcionavimą, buvimą ant stalo, spintos. Vis dėlto autorius išsaugojo drožybės geismą, tautodailės nenutrūkstamumą sudėtingomis tautinės, ekonominės, socialinės raidos sąlygomis.

Tas „laurinkiškas“ stilius pasižymi tradicine medžio pajauta, jo faktūros, rievų panaudojimu ypač grynai meninio vaizdo raiškai, savitu kalto pjūviu, formuojančiu artimas kubizmui formas. Toks drožybės charakteris buvo dėkingas net sudėtingą siužetą kuriant iš vieno medžio gabalo. P. Gudynas pabrėžė, kad „Paties medžio grožis, jo natūrali spalva, natūralūs medienos sluoksniai turi neprapulti ir būti taip pajungti meno kūriniai, kad padėtų temą išskelti... Natūralūs medžio sluoksniai

įsilieja į formas ir jas pagyvina“. Marija Kuodienė sako, kad: „J. Laurinkaus darbams būdinga paprasta, liaudiška meninė išraiška, savo turiniu giminiga visai lietuvių liaudies skulptūrai“.

J. Laurinkus buvo aktyvus visuomenininkas, dalyvavo profsąjungų darbe, buvo Lietuvių liaudies meno draugijos ir Lietuvos dailininkų sąjungos narys.

Laurinkui artimą kūrybos kelią pasirinko nemažai kitų jo kartos meistrų (Petras Kalenda, Stanislovas Riauba, Feliksas Vargonas, Aleksas Mockus), sukūrę tokių išimtinių kūrinių kaip „Raseinių Magdė“, „Palangos Juzė“, „Platelių ragana“. Tai visa liaudies skulptūros ir net viso liaudies meno epocha, kurios fone iškilo naujoji liaudies monumentalistika nuo Liongino Šepkos iki Ipolito Užkurnio kūrybos.

Literatūra:

Gudynas Pr. Juozas Laurinkus – *Vilniaus valstybinis dailės muziejus*, 1959.

Kuodienė M. Juozas Laurinkus. – *Kalendorius 1981*, „Mintis“, 1980.